

РЕЦЕНЗІЯ

Сюти Богдана Омеляновича

на дисертаційну роботу Зінченко Вероніки Михайлівни

УКРАЇНСЬКИЙ БАЛЕТ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ, ЖАНРОВО-ІНТОНАЦІЙНА СПЕЦИФІКА,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 02 – Культура і мистецтво
зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво
до разової спеціалізованої вченої ради
Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

Кардинальні зміни напрямків і тенденцій розвитку, становлення нових жанрових якостей та інтонаційної специфіки у творах українського балету, з якими все частіше зустрічаємося у добу незалежності, вияскравили потребу глибокого осмислення цих процесів як цілісно, так і в окремо взятих аспектах. Це часто приводить до доповнення та корегування існуючих дослідницьких парадигм, що, у свою чергу, стимулює процес оновлення й переосмислення сутності даного мистецького явища та необхідність поглиблення його музичного розуміння.

Такого переосмислення потребують специфічні можливості, функції і жанрово-інтонаційні характеристики в балетах останніх трьох десятиліть. Саме вони розглянуті в дисертації В. М. Зінченко у контексті посилення творчої уваги композиторів до жанру балету на тлі яскравого вибуху творчої балетної активності та різнобічного вивчення музичного жанру у його поглиблених зв'язках із культурологією, театрознавством, балетознавством.

Зацікавлення феноменом сучасного балету пояснюється недостатньою вивченістю цього складного творчого явища культури, спорадичністю звернення музикознавчої уваги на його вивчення, строкатістю методологічних підходів та необхідністю враховувати його сценічно-перформативну специфіку. Крім цього балет виявився тим жанром, який активно привернув до себе увагу сучасних

українських композиторів і став особливо слідним у період відновлення Незалежності нашої держави.

На цьому тлі маємо констатувати, що в українському музикознавстві осмислення феномену балету ще далеке від пізнавальної вичерпності. Це слушно акцентує у другому розділі й авторка дисертації, стверджуючи, що вивчення феномену балету потребує уточнення наявних дефініцій, урахування усіх його жанрових складників та типологій, поглибленої розробки власного варіанту типології, вивчення соціокультурних параметрів українського балетного театру.

Таким чином В. М. Зінченко поставила за *мету* здійснити комплексне дослідження, аналіз та інтерпретацію жанрово-інтонаційної специфіки жанру балету в українській музиці останнього тридцятиріччя, виявити його найсутнісніші риси та тенденції трансформацій у творчості композиторів середнього і молодшого поколінь в період кінця ХХ – початку ХХІ століття. Без сумніву, завдання непросте, оскільки його успішне вирішення потребує вмілого й доречного синтезування музикознавчого та культурологічного підходів, виявлення генетичних зв'язків аналізованого жанру з іншими сценічними жанрами, а також простеження його трансформацій під впливом соціокультурних чинників.

Важливий критерій оцінювання дисертації В. М. Зінченко, як і кожної концепційно цілісної й виваженої наукової праці, – її теоретико-методологічна база, продуманість методів (історичний, аналітичний, компаративний, біографічний, міждисциплінарний), переконливість авторської деривації теоретичних ідей попередників. Визнаючи наявність цих характеристик у рецензованому дослідженні, окремо відзначимо вартісність спостережень і міркувань дисертантки щодо актуальної сутності інтонаційної специфіки жанру та тенденцій його розвитку на початку ХХІ ст. Ця позиція, базована на розгляді предмету дослідження цілісно в широкому теоретичному контексті: філософії, психології, культурології, історії, літературознавства, мистецтвознавства, музикознавства, що підтверджує доцільність інтегративного розгляду конкретно досліджуваної проблеми, дає здобувачці змогу глибоко зануритися у комплексне вивчення феномену балету з урахуванням всіх його жанрових складових (у

координації з іншими гуманітарними науками), виявити жанрово-інтонаційні і соціокультурні параметри та генераційні особливості сучасного українського балету (цьому присвячений перший розділ дисертації), а також актуалізувати чинні дефініції, проаналізувати існуючі типології жанру і розробити авторський варіант типології (другий розділ роботи). Адже саме балетний жанр здобувачка вважає одним із пріоритетних у відображенні різноманітних тенденцій розвитку сучасного музичного мистецтва.

Теоретична база дослідження виважена, уґрунтована на численних працях, у яких розлого та вичерпно опрацьовано складні теоретичні проблеми й висвітлено особливості підходів, реалій та універсальї філософсько-естетичного, культурологічного, музичного, сценічно-хореографічного та драматургічного характеру.

У тексті дисертації, крім уже згаданих кваліфікативних ознак праці на здобуття наукового ступеня доктора філософії, коректно визначено також *об'єкт* дослідження (український балет Доби Незалежності) та його *предмет* (тенденції розвитку і жанрово-інтонаційна специфіка балетів українських композиторів середнього та молодшого покоління). Інформативним слід визнати також опис теоретичного і практичного значення праці та її наукової новизни. З-поміж іншого, на нашу думку, значущість цієї дисертації умотивовує те, що в ній: 1) вивчення і класифікація творів балетного жанру фактично вперше здійснені з погляду музикознавчого осмислення жанру; 2) запропоновано авторську типологію балетів передусім як музичних творів; 3) досліджено зразки балетної творчості на тлі аналізу актуальних соціокультурних тенденцій; 4) апробовано можливість практичного втілення результатів дослідження у навчальній програмі дисципліни «Інноваційні технології в музичній діяльності» на базі КМАМ ім. Р. М. Глієра.

Отримані в процесі дослідження результати мають високу наукову і практичну цінність, їх можна використовувати у наукових дослідженнях музикознавчого та музично-культурологічного спрямування, як лекційний матеріал при викладанні навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, зокрема історії української музики та історії української культури. Дисертація

В. М. Зінченко належним чином структурована. Завдання, сформульовані на початку дослідження як алгоритм досягнення поставленої мети, виконані.

Теоретичні положення та практичні результати дисертації публічно апробовані у формі виступів на міжнародних та українських наукових і науково-практичних конференціях та на засіданнях кафедри історії світової музичної культури НМАУ імені П. І. Чайковського. Належний рівень апробації засвідчують три наукові праці здобувачки, оприлюднені у фахових виданнях, затверджених МОН України, одна у зарубіжному виданні, також – ряд праць апробаційного характеру у різних виданнях.

Важливим положенням, яке постулює здобувачка у дослідженні, є соціокультурна теорія впливу на ментальність та спосіб і результати мислення людини її належності до певної генерації. Ця теорія у всіх варіантах є досить контроверсивною і часто критикованою, особливо з боку представників гуманітарної науки. Не буду ініціювати дискусію (дисертантка використовує описані теорії достатньо переконливо), але скерую, тих, хто цікавиться проблемою до монографії св. п. проф. Н. В. Савицької «Хронос композиторської життєтворчості» (Львів, 2008), де вирішуються подібні питання, але, у не настільки твердій пов'язаності з поняттям «генерації», і тому висновки також прочитуються не надто однозначно.

Досвід практичного аналізу мистецьких творів представлено в масштабному третьому розділі дисертації. Тут залучено до розгляду – часом дуже детального – показові твори Ю. Шевченка, О. Шимка, В. Польової, О. Родіна, М. Шалигіна, Л. Юріної, О. Козаренка, О. Шпудейка, Ю. Гомельської, В. Рекала.

На підставі здійсненого дослідження у дисертації зроблено науково достовірні висновки, які узагальнюють результати й можуть слугувати робочими тезами для подальшого вивчення феномену сучасного балетного театру в Україні. Важливо, що вони отримані самостійно й мають належний ступінь наукової новизни, теоретичну і практичну цінність. На популяризацію заслуговують, зокрема, висновки й узагальнення авторки щодо трактування жанру балету як

способу рефлексії воєнних (у тексті описка: «військових») подій в Україні [підрозділ 3.5].

Як і кожне актуальне дослідження, праця В. М. Зінченко, попри всі позитивні характеристики, викликає окремі міркування щодо можливості її удосконалення чи поглиблення. Наприклад, певні застереження викликає твердження, що робота є «першим серед сучасних музикознавчих практик теоретичним осмисленням жанру балету» [с. 22; здобувачка мабуть має на увазі праці, присвячені вивченню творів композиторів середньої і молодшої генерацій, але представлені нею ж у списку використаної літератури позиції 5; 6; 47-50; 79; 152 та ін. також аргументовано висвітлюють різні музикознавчі аспекти цих балетів...].

Друге міркування стосується невідредагованості деяких частин тексту, що створює бар'єри розуміння та комунікативні девіації. Тим більше, що дисертантка у першому підрозділі другого розділу виступає переконливою прихильницею наукової коректності та точності використовуваних термінів і дефініцій. От, скажімо: «Це пов'язано з мистецькими новаціями в середині самого балетного жанру. Другим фактором впливу став ріст популярності сучасного балету серед глядацької аудиторії» [с. 41-42]: мабуть йдеться про новації у *межах* самого балетного жанру. Теза про «ріст популярності сучасного балету серед глядацької аудиторії» ніяк не аргументується, а тому сприймається не надто переконливо.

Варто було б при написанні більш конкретно і точно окреслювати ряд реалій і понять. Скажімо, про який період йдеться при називанні української композиторської організації «Спілкою композиторів України» і чи не варто зазначити існування сучасної назви [скажімо: з 1998 року «Національна спілка композиторів України»]. А усі презентовані критерії, за якими композитори зараховуються до різних генерацій [с. 4 і далі], є уже достатньо традиційними і широко використовуваними представниками багатьох наук, зокрема філологами, істориками та ін.

На с. 52, де йдеться про таку тенденцію балетного театру XXI ст., як «залучення конструкцій нетрадиційного типу», добре було б сказати про те, що

апробація таких прийомів була також спершу успішно реалізована авторами оперних вистав (в тому числі постановок рок-опер) та перформансів, і саме звідти перемандрувала в балетний театр.

Не зовсім коректно сформульована також мета дисертаційного дослідження («встановити жанрово-інтонаційну специфіку балетного жанру в творчості сучасних українських композиторів середнього і молодшого поколінь з огляду на тенденційні рухи в середині жанрового поля» [с. 18]).

Поглибленому осмисленню досліджуваної проблеми, ймовірно, сприятиме осмислення кількох питань і міркувань щодо рис балетного театру в сучасному українському музичному дискурсі:

1. Від 1919 року в Європі було реанімоване поняття «нової музики», яке використовується і сьогодні. Чи співвідносите Ви запропоновану Вами типологію балетів, яка базується на музичному підході, із усталеним нині розмежуванням понять «сучасний» і «новий»?
2. На с. 178 Ви пишете, характеризуючи «Пісні юродівих» в балеті «Traces» М. Шалигіна, про «Юродство в слов'янській культурі як унікальне явище, етичний символ божественної духовності, правди, сердечної цноти і, одночасно, людського нещастя, кривди, несправедливості життя». Насправді ж так звана «культура юродства» існувала тільки у Московії, яка, зрештою не була слов'янською державою. Чи справді Ви дотримуєтеся таких переконань, чи це трансляція думок і переконань композитора, почутих у особистій розмові з ним?
3. У дисертації Ви означаєте явище танцювальної вистави, яка ставиться на неадаптовану авторську музику. Як на Вашу думку, якимсь чином може пересічний слухач/глядач, дивлячись балетну виставу, визначити чи була ця постановка реалізована на адаптований музичний текст, чи на неадаптований, а чи на спеціально створену композитором для вистави музику?

Загалом констатуємо, що дисертація В. М. Зінченко – це завершена самостійна праця, у якій вперше в українському музикознавстві здійснено комплексне вивчення творчого явища балетного театру періоду державної незалежності України, його трансформацій та інтерпретацій в українській музичній культурі згаданого часового відтинку на методологічній основі синтезу історичних, соціокультурних та мистецтвознавчих підходів при домінуванні музикознавчих методів і узагальнень.

Підсумовуючи й узагальнюючи міркування щодо актуальності, наукової новизни та теоретико-практичної значущості рецензованої дисертації, ще раз підтверджуючи її концепційну цілісність, змістовність, наповненість кваліфікованим аналізом вдало дібраного фактичного матеріалу, що супроводжується належним дотриманням засад академічної доброчесності, робимо висновок: подана до захисту кваліфікаційна праця «Український балет доби незалежності: тенденції розвитку, жанрово-інтонаційна специфіка» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. За її виконання Зінченко Вероніка Михайлівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» в галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії музики
НМАУ ім. П. І. Чайковського

Б. О. Сюта